TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
SOOME-UGRI KEELTE KATEEDER

DAATIV MORDVA KEELTES

DIPLOMITÖÖ

PIIBE UIP

JUHENDAJA PROF. P. ARISTE

TARTU
1969

EESSŌNA

Käesolev diplomitöö püüab anda ülevaadet Mordva keelte (ersa ja mokša) daativist.

Osa töös kasutatud ersakeelsest näitematerjalist on kogutud TRÜ soome-ugri keelte kateedri poolt korraldatud murdeekspeditsiooni-del Mordva ANSV Ardatovi rajooni Ketšenbije külas 1967. ja 1968.a. suvel. Teine osa ersa näiteid pärineb ajakirjadest „Сурань молт"[1] („Sura Tuled") ja „Сятко"[2] („Säde"). Mokšakeelne materjal on võetud A. Ahlqvisti tekstidest[3] ja ajakiijast „Мокша".[4]

---

[1] Сурань молт, 1962, №4

[2] Сятко, 1968, № 4

[3] A. Ahlqvist, Versuch einer mokscha-mordwinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichniss, St. Petersburg 1861.

[4] Мокша, 1968, № 6.

Et oleks võimalus võrrelda mordva daativit läänemeresoome vastava käändega, on töö esimese osa esimeses pooles käsitletud läänemeresoome daativiga seoses olevaid küsimusi. Esimese osa teises pooles on antud ülevaade ersa ja moksa daativi kujunemisest ning daativivormide moodustamisest määramata, määratud ja possessiivses deklinatsioonis. Peatähk on asetatud ersa keelele, millest on esitatud ka rohkem näiteid.

Töö teises osas püütakse anda ülevaade mordva keele daativi funktsioonidest. Ka selles osas on püütud paralleele tõmmata läänemeresoome keeltega. Et läänemeresoome keeltest esineb daativ iseseisva käändena vaid liivi keeles, on võrdluseks esitatud näitelauseid sellest keelest. Näitematerjal on saadud peamiselt L. Kettuneni tekstidest[1].

---

[1] L. Kettunen, Untersuchung über die livische Sprache. I. Phonetische Einführung. Sprachproben, Tartu 1925

Käesolev töö autori mittekülladaste teadmiste tõttu liivi keele alal võib esineda vajakajäämisi selle keele daativi funktsioonide käsitlemisel.

Töö teise osa lõpus on antud lühike ülevaade erinevustest ersa ja mokša daativi funktsioonide vahel. Selles osas tugineb autor mordva kelte grammatikatele.[1]

---

[1] Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Часть I. Фонетика и морфология, Саранск 1962. A. Ahlqvist, Versuch einer mokscha-mordwinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichniss, St. Petersburg 1861.

SISSEJUHATUS

0. Mordva kelte daativi käsitlusi on käsitletud teoses „Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков."[1] Seal kirjeldatakse erinevate deklinatsioonide daativiste moodustamist ja antakse ka selle käände põhilised funktsioonid.

Mordva daativi kujunemist on käsitlenud D. Bubrich[2] ja B. Serebrennikov[3]. Lisamaterjali mordva daativi kohta on käesolva töö

---

[1] Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Часть I. Фонетика и морфология, Саранск 1962.

[2] Д. В. Бубрих, Историческая грамматика эрзянского языка, Саранск 1953.

[3] В. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, Москва 1967.

autor saanud veel F.J. Wiedemanni,[1] H. Paasoneni[3] ja M. Jerservjevi[2] teostest ersa keele kohta ja A. Ahlqvisti tööst moksa keele kohta.[4] Daativi funktsioone on nimede käänete funktsioonide kõrval käsitlenud ka V. Danilov oma vastvalminud diplomitöös.[5]

Lääneneresoome daativi käsitlemisel on kasutatud mitmete keeleteadlaste töid. Suureks abiks on olnud P. Alvre artikkel antud

---

[1] F.J. Wiedemann, Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache, St. Petersburg 1865.

[2] М.Е. Евсевьев, Основы мордовской грамматики. Эрзянь грамматика, Москва 1929.

[3] H. Paasonen, Suomen tulosijojen n-päätteestä. - Virittäjä, 1917.

[4] A. Ahlqvist, Versuch einer mokscha-mordwinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichniss, St. Petersburg 1861.

[5] В. Данилов, Падежи и их функции эрзянского и эстонского языков. Diplomitöö. Käsikiri TRÜ vene keele kateedris, Tartu 1969.

küsimuste kohta.[1]

Daativi funktsioonide kindlaksmääramisel on lähtutud eelkõige sellest, mis lauseliikmena daativ ühel või teisel juhul esineb. Seejärel on juba ühe lauseliikmena olevaid daativ**i**d püütud jaotada väiksematesse rühmadesse kitsama tähenduse järgi. Lauseliikmete määramisel on aluseks võetud A. Penttilä „Suomen kielioppi"[2], J. Valgma ja N. Remmeli „Eesti keele grammatika"[3] ning E. Muspõllu loengud eesti keele süntaksist.

Nagu juba eespool märgitud, on näitematerjal saadud osaliselt keelejuhtidelt, osaliselt kirjalikest allikatest. Autorile olid keelejuhtideks järgmised Ketšenbije küla elanikud: Andrei Golovin (52 a.), Nikolai Birjanov (66 a.), Valentina

[1] P. Alvre, On the Baltic-Fennic Dative. – Советское финно-угроведение, 1967, №3.

[2] A. Penttilä, Suomen kielioppi, Porvoo - Helsinki 1957

[3] J. Valgma, N. Remmel, Eesti keele grammatika, Tallinn 1968.

Anjušina (56a.), Oksenja Tepljakova (58a.), Anastasia Markina (60a.), Oldotia Zotova (60a.), Irina Artamanova (59a.), Anjušina, Anna (20a.) ?
Üleskiijutusi on tehtud ka selle küla lastelt: Leonid Anjušin (10a.), Anatoli Barinov (11a.), Aleksander Jakovlev (13a.), Viktor Markin (15a.)

Ketšenbije küla asetseb alatõri murde piirkonnas. Seda murret kõneldakse aga väga suurel alal ning seetõttu jaguneb ta mitmeks murrakuks, mis üksteisest tublisti erinevad. Ketšenbije naabruses asuvad vene ja tšuvaši külad. Ketšenbijes aga kõnelevad kõik, ka sinna elama asunud muude rahvuste esindajad, ersa keelt – Ketšenbije murrakut. Kui alatõri murde daativit loetakse kirjakeele daativiga samaseks, siis selle murde Ketšenbije murrakus puudub daativi lõpust n-aines (nominatiiv: скал 'lehm', daativ: скалне pro скалнень). Noorimad inimesed, kes on koolis õppinud

kirjakeelt, kasutavad kõnes kas daativi kirjakeelset kuju või vaheldumisi murrakupärast ja kirjakeelset vormi.

Erinevusi daativi funktsioonide vahel kirjakeeles ja Ketšenbije murrakus selle töö kirjutaja ei täheldanud, seetõttu on funktsioonide vaatlemisel esitatud kõrvuti keelejuhtidelt ilmkirjutatud näited (transkribeeritult) ja kirjandusest lisaks võetud materjal. A. Ahlqvisti maksa tekstide puhul on säilitatud tema transkriptsioon.[1]

---

[1] A. Ahlqvist, Versuch einer mokscha-mordwinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichniss, St. Petersburg 1861.

DAATIV LÄÄNEMERESOOME JA MORDVA KEELTES

1.0 Daativ näitab, millele verbi tegevus on kaudselt sihitud.[1]

Mordva keeltes on daativ suure kasutamissagedusega käänе. Eesti keeles vastab sellele käändele kõige sagedamini allatiiv või adessiiv, aga ka translatiiv ning konstruktsioon genitiiv + postpositsioon poole või juurde.

1.1.0. Läänemeresoome daativist kui iseseisvast käändest võime kõnelda vaid seoses liivi keelega. Selles keeles esineb daativ nagu mordva keelteski sageli kasutatava käändena. Muudes läänemeresoome keeltes võime kohata daativi funktsioonis genitiivi, allatiivi

---

[1] Vrdl. А. Ахманова, Словарь лингвистических терминов, Москва 1966, lk. 119.

või adessiivi.

1.1.1. Eesti kuules on daativist vähe jälgi[1]. Daativi funktsiooniga genitiivi võime eesti rahvalaulu-dest siiski leida: anna vett mu kõrvi juua (BFD, 174). Sõna kõrvi esineb siin tähenduses kõrvile.

1.1.2. Ka vadja kuule genitiiv võib omada daativi funktsioone[2]. Näiteid: kumpa sinū näüttip parep keikkia? (VKG, 23) 'kes sulle näib kõikidest paremana?'; minū bele kuhe mennä (VKG, 23) 'mul pole kuhugi minna'; ohto sinū on savvea setkua (VKG, 23) 'küllalt on sul savi sõtkuda'.

Nagu näidetest selgub, vastab neile vadja genitiivi juhtudele eesti allatiiv või adessiiv.

---

[1] P. Alvre, On the Baltic-Fennic Dative. – Советское финно-угроведение, 1967, №3, lk. 172.

[2] P. Ariste, Vadja kuule grammatika, Tartu 1948, lk. 23.

1.13. Karjala keele Valdai murrakus näited daativi esinemise kohta puuduvad.[1] Allatiiv ja adessiiv on seal kokku langedes moodustanud ühe käände- allatiiv - adessiivi. See käänne esineb ka paljudes teistes karjala murretes.

Allatiiv - adessiivi küsimused on: kellel? millel? kus? ja kellele? millele? kuhu? ning ta omab enamikku neist funktsioonidest, mida mordva keeltes väljendatakse daativiga. Peale selle on karjala Valdai murrakus aproksimatiiv lõpuga -ssuo, -l'l'üe; -suo, -l'üe, mis väljendab jõudmist tulemist või jõudes olemist: püssuo 'puu juurde, puu juures'; kehozessuo pert'tizel'l'üe 'viletsa tare juurde, viletsa tare juures'[2]

Mordva keeltes väljendatakse jõudmise tulemist samuti daativiga: bukas' i k'iskas' s'ejis't' baranon't'en (V. M.) 'härg ja koer läksid oina juurde'.

---

1 P. Palmeos, Karjala Valdai murrak, Tallinn 1962, lk. 24

2 Samas, lk. 26.

Et aga daativ karjala keeleski on olenvas olnud, võime otsustada rahvalaulude järgi. Näiteid daativi kasutamise kohta leidub ka „Kalevalas"[1] Juopa puoli tuoppiasi... Anna toisen toinen puoli, pahemman pahempi puoli (BFD, 174) 'joo oma pool toopi... Anna teisele teine pool, pahemale pahem pool'.

1.1.4. Daativ-genitiivi esinemist vepsa keeles peab L. Kettunen sellele keelele võõraks nähtuseks.[2] See käändekorvatakse allatiivi ja adessiiviga. Samas toob L. Kettunen ka mõned näited, mille puhul ta siiski kahtleb, kas neilgi juhtudel on tegemist daativ-genitiiviga: ukon jo vodeţ tulidhe 'taadile tulid juba aastad (= tuli vanadus)'; kehuan iškemai, kenen on pravd 'veame kihla, kellel on õigus'.[3]

[1] P. Alvre, On the Baltic-Fennic Dative. – Советское финно-угроведение, 1967, №3, lk. 174.

[2] L. Kettunen, Vepsän murteiden lause-opillinen tutkimus, Helsinki 1943, lk. 237.

[3] Sealsamas

Kuigi daativadverbiaali väljendatakse vepsa keeles väliskohakäänetega ja ka seal, kus soome keeles esineb daativ-genitiiv, kasutatakse kohakäändeid[1], on põhjust arvata, et antud näited esindavad vepsa daativ-genitiivi. Eesti keelde on sõnad tõlgitavad allatiivi ja adessiiviga. Shordra keeltes aga kasutatakse siin daativi. Ersa: monen' uli ist'a (V.M.) 'mul on õigus'.

1.1.5. Hoopis rohkem jälgi on daativist soome keeles. Vanas soome kirjakeeles oli daativi esinemine sagedasem kui praeguses soome keeles. Teatud konstruktsioonides oli genitiivisarnane daativ eristatud allatiivile nii ainsuses kui mitmuses[2]: Terve teiden (BFD, 175) 'tervisi teile'; coska mine wijsi leipe mursin, widen tuhanen Ihmisen (BFD, 175) 'sest

[1] L. Kettunen, Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus, Helsinki 1943, lk. 238.
[2] L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys, Helsinki 1961, lk. 86.

ma murdsin viis leiba viiele tuhandele inimesele', ioca valmistetau ow Percheleen ja henen Englittens (SKR, 100) 'mis on valmistatud kuradile ja tema inglitele'; ole minun vaijuasen synnisen armolinen (SKR, 100) 'ole mulle vaesele patusele armuline'.

Tänapäeva soome keelestki võib leida üsna rohkesti näiteid daativ-genitiivi kasutamise kohta: mitä hän sinun teki? (BFD, 175) 'mida ta sulle tegi?'; toin kirja vään lukea (SKR, 100) 'tõin raamatu vahvale lugeda'; anna kättä köyhän miehen, köyhällä on lämmin koura (BFD, 175) 'anna kätt vaesele mehele, vaesel on soe pihk'.

Toodud näidetes daativ-genitiiv vastab eesti allatiivile ja nõudva daativile. Vähem esineb eesti keelde adessiiviga tõlgitavaid soome daativ-genitiive: on käskijän väkeä, laivanottajan eloa (SKR, 100) 'on käskijal nõinu, laevavõtjal-viljа.

Soome keeles esineb veel adverbiaalse daativ-genitiivi kasutamise

juhte, mis oluliselt sarnanevad liivi daativile või vadja daativ-genitiivile, nagu näiteks daativ-genitiiv koos verbidega täytyy, pitää, tulee. sinun pitää mennä koulun 'sa pead kodi minema'; minun tuli vedet silmiin (BFD, 175) 'mul tuli vesi silma', tytön täytyy nyt mennä pois 'tüdruk peab nüüd ära minema.'

Samuti kasutatakse daativ-genitiivi soome keeles koos verbiga käydä: minun kävi paremmin kuin hänen (BFD 175) 'mul läks paremini kui tästi'.

Daativ-genitiiv esineb soome keeles koos käsku või lubamist väljendava verbiga: anna lasten olla 'lase lastel olla'; käskin hänen poistua 'käskisin tal ära minna.

Samas kääändevormis sõna kasutatakse veel ühenduses infinitiividega. Näiteks toodalgu konstruktsioon daativ-genitiiv + olla + infinitiiv IV: minun on nyt lähteminen kotiin 'ma pean nüüd koju minema (või: mul on nüüd koju

minek) sinne ei ole kenenkään mineniстä 'sinna ei tohi keegi minna (= sinna ei ole kellelgi minemist)'. Neilgi juhtudel on lausel käskiv või keelav sisu.

Daativ-genitiiv võib olla seotud ka I infinitiiviga: äiti toi oneнoita lasten syödä (BFD, 175) 'ema tõi õunu lastele süüa (= söömiseks) meillä on huoneita miesten maata (BFD, 175) 'meil on tube meestele magada (= magamiseks).

olla-verbiga seotud lausetüübid, näiteks: minun on nälkä 'minul on nälg', on tekitanud vaidlusi keelteadlaste hulgas. Soome deskriptiivsetes grammatikates neid juhte daativ-genitiivide hulka ei arvata, sest genitiivi siin ei saa asendada allatiiviga.[1]

Ö. Beke arvates kasutatakse soome-ugri keeltes konstruktsioonides minu est algd, kabeo algd üldiselt

---

[1] P. Alvre, On the Baltic-Fennic Dative. — Советское финно-угроведение, 1967, № 3, lk. 175.

genitiivi, mitte aga daativit[1]. Soome keeles ei loe ta daativideks vorme minun, lapsen, hänen lausetes minun on nälkä 'minul on nälg'; lapsen on maito jaro 'lapsel on piima isu'; hänen on määrä mennä 'tal on aeg minna'. Ka D. V. Bubrich ei loe adessiividega asendatavaid vorme, nagu minun lausetüübis minun on kiire 'minul on kiire', daativ-genitiivide hulka kuuluvaiks[2]. Ta peab neid genitiivi variantideks, mis pärinevad lokatiivist ja on arenenud sunnas vge? - y koro?. Võrdlused teiste sugulaskeeltega annavad aga põhjust uskuda, et eespool nimetatud juhtudel on siiski tegemist daativ-genitiiviga. Liivi keeles kasutatakse seda tüüpi lausetes daa-

---

[1] Ö. Beke, Über den dativ-genitiv in den finnisch-ugrischen sprachen, - Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja, Helsinki 1913-18

[2] Д. В. Бубрих, Историческая морфология финского языка, Москва-Ленинград 1953, lk. 13-14.

tivit: mi'nnən um nälga (BTD, 176) 'minul on nälg'; vadja keles aga võib esineda daativ-genitiiv: ohto sinū on savvęa sętkua (VKg, 23) 'küllalt on sul savi sõtkuda'. Ka mordva keeltes on neil juhtudel daativ. Ersa: t'ejt'er'en't'en' ul'nes' jakšamo (A.g.) 'tüdrukutel oli külm'; mon'en'gak a jutko ul'nes' (V.M.) 'minulgi polnud aega'; mokša: пи ненди ульнесь тошна, мзярда озорхтне ашельть кудца (M, 21) 'koeral oli igav, kui peremees ei olnud kodus'.

Kui D. V. Bubrich adessiiviga asendatavaid daativ-genitiive soome keeles nimetas genitiivi variantideks, siis sama käände esinemist allatiivi tähenduses pidas ta naaberkeelte, eriti vene keele mõju tulemuseks.[1] Enamus keeleteadlasi toetab aga E. N. Setälä arvamust, et soome genitiiv ja daativ on

---

[1] Д. В. Бубрих, Историческая морфология финского языка, Москва-Ленинград 1955, lk. 13-14.

erinevad päritoluga käänded.[1] E. N. Setälä märgib: „Tunnettu asia on, että suomen kielen genitiivillä on sen yleisen genitiivisen (possessiivisen, adjektiivisen) funktsioonin ohessa (isän kirja, suomen kieli) myös toinen datiivinen (minun tulee nälkä, minun on nälkä, teki minun paha---jne.)"[2] Üht neist funktsioonidest on mõnede keeleteadlaste poolt peetud algupäraseks (üldisemalt daativi funktsiooni, J. Budenz aga genitiivi funktsiooni)[3]. E. N. Setälä arvamust mööda on need aga alnud kaks eraldi käänet, mille kasuks räägib ka asjaolu, et liivi keeles on need käänded erinevad. „Suomalainen varsinainen genitiivi on nähtävästi alkujaan n-johtoinen possessiivi-adjektiivi"[4]. Selle tõestuseks peab E. N. Setälä asjaolu, et mordva keeltes moodustatakse lõppudega -n, -n', mis

---

[1] E. N. Setälä, Yhteissuomalainen äännehistoria, Helsinki 1899, lk. 382.

[2] Sealsamas, lk. 382.

[3] Sealsamas, lk. 383.

vastavad soome genitiivi lõpule -n, nii genitiiv kui ka adjektiiv. Mokša: kédiń, ersa: kédéń - soome: nahan ja nahkainen; mokša: kevíń, ersa: kéveń - soome: kirin ja kivinen.[1] Nendest näidetest täiesti lahus käsitleb E.N. Setälä daativit, kahtleb aga, kas see käändne on ühendatav -nne (-nnek)-lõpulise latiivipartikliga ja -ni, nni- lõpulise terminatiiviga.

A. Ahlqvist loeb liivi ja soome daativid ilma kahtluseta latiivide hulka kuuluvaiks.[2] Daativi tulenemist *n'-lõpulisest latiivist (-*n' > n) märgivad ka L. Hakulinen[3] ja E. Itkonen.[4] Sama n-lõpu arvatakse esinevat ka soome illatiivsetes, allatiivsetes ja latiivsetes adverbides (soome taan 'taga') n-latiivid esinevad ka

[1] E. N. Setälä, Yhteissuomalainen äännehistoria, Helsinki 1899, lk. 383.

[2] A. Ahlqvist, Suomen kielen rakennus. Vertaavia kieliopillisia tutkimuksia. I. Nominien Synty ja Taivutus. Suomalainen Kuro-oppi, Helsinki 1877, lk. 99.

[3] L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Toinen korjattu painos. Helsinki 1961, lk. 91-92

[4] E. Itkonen, Kieli ja sen tutkimus, Helsinki 1966, lk. 268

samojeedi keeltes, eenetsi: tagaŋ 'taga'. Sama n-element esineb veel teistegi sugulaskeelte daativite lõppudes. Ersa: l'išnienen' 'hobusele, hobusel' mari: imnõlan 'hobusele' ungari: embernek 'inimesele'.

Arvesse võttes mitme sugulaskeele näiteid, võime öelda, et daativ on soome-ugri kääneteesüsteemis kindlat kohta omav kääne ja ka soome keele daativi puhul pole põhjust rääkida teiste keelte mõjutustest.

1.1.6. Liivi keele daativ omab lõppu -n ja on teistesse soome-ugri keeltesse tõlgitav enamasti allatiivi või adessiiviga, harva ka ablatiiviga: izàn - izàdən, eesti: isale, isal - isadele isadel; soome: isälle, isällä - isille, isillä.

Liivi daativi päritolu küsimustes lähevad keeleteadlaste arvamused lahku. L. Kettunen peab liivi daativit tulenevaks lokatiivist.[1] Vanal

[1] L. Kettunen, Livisches wörterbuch mit grammatischen einleitung, Helsinki 1938, lk. XLI ja XLII.

lokatiivil on olnud lõpp -na. Liivi keele sõnade mi'nnən ja vi̯eddəl foneetilise sarnasuse põhjal on L. Kettunen teinud järelduse ka nende algkujude sarnasuse kohta: nagu vi̯eddəl <* vetela, nii ka mi'nnən < *minuna. Nii näitab L. Kettunen liivi daativi pärinemist essiivist, viimast aga nimetab ta lokatiivi funktsionaalseks edasiarenduseks: ma tulàb mūppə̄ ē'dən (LW, XLI) 'ma tulen homme õhtul (soome: ehtoona); ma um sin̄dən kīn'dəlpǟvan (LW, XLI) 'ma olen sündinud küünlapäeval' (soome: kyntilä-päivänä).

L. Kettunen märgib ka: „Aber letzten endes haben wir es hier mit demselben kasus zu tun, der --- auch dem sog. dativ-genetiv des finnischen entspricht (---) und der sich mit dem allativ, adessiv und (bisweilen auch) ablativ der übrigen estnisch-finnischen sprachen deckt."[1] Näidetena

---

[1] L. Kettunen, Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung, Helsinki 1938, lk. XLI

esitab ta: ānda mi̇nnə̂n 'anna mulle' (allatiiv); mi̇nnə̂n um 'minul on' (adessiiv); ta um vīnt sìe̯n (sìe mi̯tsə̂n) sidàm 'ta on viinud sellelt (sellelt tütarlapselt) südame' (ablatiiv).

L. Kettunen leiab, et läti keel on avaldanud mõju liivi daativi funktsioonidele, mitte aga selle käände häälikulise külje kujunemisele.

Liivi keele daativi tulenemise kohta on keeleteadlaste hulgas veel mitmeid lahkuminevaid arvamusi. F. J. Wiedemanni järgi on daativ pärinenud genitiivist.[1] Selle otsuse teeb ta ungari keele põhjal, kus daativ ja genitiiv on väljendatud ühe käändega. Liivi adverb kougə̂n (kaugel) on F. J. Wiedemanni arvates vaid juhuslikult sarnane soome essiivivormiga kaukana ning vorm kougə̂nd (kaugelt) on vaid ablatiivi surrogaat ja nende reeglipärased vasted eesti keles on adessiivivorm kaugel ja ablatiivi-

---

[1] J. A. Sjögren, Livische Grammatik nebst Sprachproben. – Gesammelte Schriften, Band II, Theil I, St. Petersburg 1861, lk. 77.

vorm kaugelt.

A. Ahlqvist loeb soome ja liivi daativid latiivide hulka.[1] E.N. Setälä aga kahtleb, kas liivi daativ on ühendatud *ne*-lõpuliste latiivi partiklitega ja *-ni; nni*-lõpulise terminatiiviga.[2]

L. Posti jagab L. Kettuneni seisukohta liivi daativi pärinemise kohta *-na*, *nä*-lõpulistest käänetest, millele soome keeles vastab essiiv.[3] Siit leiab ta põhjenduse liivi daativi lõpu *-n* säilimise kohta.

P. Ariste esitab ka vastuväiteid L. Kettuneni käsitlusele liivi daativi pärinemise kohta lokatiiv-essiivist.[4] Esiteks pole daativi arenemine loka-

---

[1] A. Ahlqvist, Suomen Kielen Rakennus. Vertaavia kieliopillisia tutkimuksia. I. Nominien synty ja Taivutus. Suomalainen Kuro-oppi, Helsinki 1877, lk. 99.

[2] E.N. Setälä, Yhteissuomalainen äännehistoria, I–II, Helsinki 1891, lk. 383.

[3] L. Posti, Grundzüge der livischen Lautgeschichte. – SUST 85, Helsinki 1942, lk. 282.

[4] P. Ariste, On the Baltic-Fennic Dative. Советское финно-угроведение, 1967, № 3, lk. 171–181.

tüvist tõenäoline juba nende kahe käände funktsioonide suure erinevuse tõttu. Teiseks ei tõesta L. Kettuneni teostatud foneetiline võrdlus veel, et minnõn <* minuna. Asjaolu, et liivi daativil esineb n-lõpp, genitiivil aga puudub, tuleb P. Alvre arvates lugeda liivi keele eriarengu tulemuseks. Daativi -n on seal säilinud eelkõige tänu daativi eraldi funktsioonidele (allatiivi, adessiivi ja ablatiivi funktsioonid, mis liivi daativ erinevalt teistest sugulaskeeltest on osaliselt üle võtnud). Lõpu -n kao korral oleksid daativivormid kokku langenud nominatiivi- ja genitiivivormidega. Sõnalõpulise -n säilimise juhtumeid funktsioonide eraldamiseks võime leida ka teistes läänemeresoome keeltes. Üheks taoliseks näiteks on esimese isiku lõpu -n säilimine Põhja-Eesti aladel: ma annan (mitte: ma anna)

Liivi keeles on lausefoneetilistel põhjustel mõnikord ka genitiivi lõpu -n säilinud. Et need genitiivivormid sarnanevad täiesti daativi-

vormidele, loeb P. Alvre veel üheks tõendiks selle kohta, et daativi lõpp on kunagi olnud -n, mitte aga -n + vokaal. Arutlusi vokaaltõpulise daativi olemasolust liivi keeles peab P. Alvre kunstlikeks ka veel seetõttu, et liivi mitmuse daativ pole moodustatud i-mitmuse tüvest vaid genitiivist. Fakt, et daativit kasutati mitmuses juba enne i-mitmuse käändeid, tõestab daativi suurt iga läänemeresoome käänete süsteemis.

Arvestades liivi daativi suurt sarnasust soome daativ-genitiiviga, samuti daativi ja lokatiivi funktsioonide suurt erinevust, ühineb käesoleva töö autor P. Alvre seisukohaga, et liivi keele daativ, samuti nagu teistegi läänemeresoome keelte daativid, on latiivse päritoluga. Kinnitust sellele väitele võib leida ka mordva keeltega paralleele tõmmates. Nii ersa kui mokša keeles esineb latiivse varjundiga daativ. Ersa: bukas' i k'iskas' s'ejis't' baranon't'en' (V.M.)

'härg ja koer lähevad oina juurde'; son mol'ś bratonťeń dį saraś jarmak (A.B.) 'ta läks venna juurde ja varastas raha'; mokša: son tuś taga virgá i mol'ś bradįnzįndi (MMg 112) 'ta pöördus tagasi metsa ja läks oma vendade juurde'.

1.2.0. Olles võrdluseks vaadelnud lääne-meresoome keelte daativiga seotud küsimusi, võime asuda mordva keelte daativi käsitlemisele.

Käänete arvu üle mordva keeltes vaieldakse. Erinevad keeleteadlased on oma uurimustes andnud erineva arvu käändeid. 1962. a. Saranskis ilmunud mordva keelte grammatika järgi on ersa keeles üksteist, mokša keeles aga kaksteist käänet.[1]

Ersa ja mokša keelele ühised on järgmised käänded: nominatiiv, genitiiv, daativ, ablatiiv, inessiiv, elatiiv,

---

[1] Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Част I. Фонетика и морфология, Саранск 1962, lk. 80 jj.

illatiiv, prolatiiv, komparatiiv, translatiiv ja abessiiv. Mokša keeles esineb lisaks veel kausatiiv.

Tähenduse ja süntaktiliste funktsioonide väljendamise järgi jaotatakse mordva käänded kolme gruppi[1]:

a) subjekti-objekti käänded: nominatiiv, genitiiv, daativ ja ablatiiv;

b) kohakäänded: inessiiv, elatiiv, illatiiv ja prolatiiv;

c) atribuudi käänded: komparatiiv translatiiv ja abessiiv ning mokša kausatiiv.

Mordva keeltes on kolm deklinatsiooni: määramatu, määratud ja possessiivne deklinatsioon. Olenevalt deklinatsioonist on erinevad ka daativi lõpud.

1.2.1. Ersa daativi lõpp määramatus deklinatsioonis on -ńeń või -neń. Lõpp liitub vahetult tüvele: tumońeń

---

[1] Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Част I. Фонетика и морфология, Саранск 1962, lk. 82.

'tammele'[1], p'iksnen' 'nöörile', lejn'en' 'ojale, jõele', sel'm'en'en' 'silmale'.

Käändelõpu -n'en' (-nen') kujunemist seletavad D. Beebrich[2] ja B. Serebrennikov[3] postpositsiooni t'en' liitumisega genitiivi lõpule. Postpositsioon t'en' koosneb omakorda osadest t'e- ja -n'. Tüvi t'e- esineb mokša keeles sõnas t'ejs 'lähedal, juures' ja teda peetakse soome tyvi sõna vasteks.[4] -n' aga on latiivne aines.[5]

Genitiivi lõpu -n' mõjul muutus sellele kõnes vahetult järgneva postpositsiooni helitu algushäälik t' heliliseks. Tekkis häälikute kombinatsioon -n'+d'en'.

---

[1] Et mordva daativi kõige sagedasemaks vasteks eesti keeles on allatiiv, siis on käesolevas töös kontekstivälised daativid tõlgitud allatiiviga.

[2] Д. В. Бубрих, Историческая грамматика эрзянского языка, Саранск 1953, lk. 64.

[3] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, Москва 1967, lk. 18.

[4] L. Posti, Eräs itämerensuomalainen genetiivimuodostus. - Virittäjä, 1931.

[5] H. Paasonen, Suomen tulosijojen n-päätteestä. - Virittäjä, 1917.

Edasise arengu käigus liitus postpositsioon sõna genitiivivormiga, millele tulemusena moodustus lõpp -ńdéń. Mõnedes ersa murretes on -ńdéń daativi lõpuna säilinud tänapäevani. Teistes murretes aga, sealhulgas ka kirjakeelele aluseks saanus, on toimunud muutus ńd' > ń'.

Viisis võime määramatu deklinatsiooni daativi lõpu -ńeń arengut kujutada järgmiselt: modań' + t'eń' > > modań' + d'eń' > modańd'eń' > modańeń' 'maale'.

Liitmuse teanust (-t) omab määramatus deklinatsioonis ainult nominatiiv.

Määratud deklinatsiooni daativ on D. Bubrichi andmete tekkinud määramatu deklinatsiooni daativi eeskujul.[1] Määramatus deklinatsioonis on genitiiv: modań' 'maa', daativ: modańeń 'maale'; määratud deklinatsioonis genitiiv modańt' 'selle maa', daativ: modańt'eń' 'sellele maale'.

[1] D. B. Бубрих, Историческая грамматика эрзянского языка, Саранск 1953, lk. 64.

Daativi lõpu -ńťeń koostisse kuuluv genitiivi lõpp -ńť koosneb meile juba tuntud genitiivi lõpust -ń ja komponendist -ť, mis avatakse pärinevat ť-listest asesõnadest ťé 'see' või ťo 'too'.[1]

Määratud deklinatsiooni mitmuse daativ moodustatakse lõpu -ńeń liitmisega mitmuse tunnusele -ťńe (-tnę). Viimane koosneb mitmust näitavast ť-ainesest ja sellele liitunud demonstratiivpronoomenist ńe 'need'. (Pronoomen ńę ise on säilinud vaid mõnedes ersa dialektides)[2]

Näiteid määratud deklinatsiooni mitmuse daativist: kudoťńeńeń 'majadele (neile)'; liśńieťńeńeń 'hobustele (neile)'; paggotnęńeń 'seentele (neile)'

Lõpp -ńťeń (-ntęń') liitub vahetult vokaaltüvele. Konsonanttüve puhul esinevad sidevokaalid -o-, -e- -ę-.

Ersa keele possessiivses deklinatsioonis ei moodustata kõiki genitiivi- ja

---

[1] D. B. Будрих, Историческая грамматика эрзянского языка, Саранск 1953, lk. 80

[2] Sealsamas, lk. 76.

daativivorme.

Ainsuse 1., 2. ja 3. isiku paradigmad märgivad omaja ja asjade ainsust: kudom 'minu maja'; kudot 'sinu maja'; kudozo 'tema maja'. Daativivormi lõppudega -nsteⁿ, -nsteⁿzę saab moodustada ainult kolmanda isiku paradigmas: kudoⁿsteⁿ 'tema majale'. Ainsuse 1. ja 2. isiku paradigmades saab daativivormi moodustada vaid mõnedest sugulust märkivatest sõnadest: avaⁿéⁿ 'minu emale'; avatéⁿ 'sinu emale'. Muude sõnade daativi väljendamiseks kasutatakse määratud deklinatsiooni vorme koos vastavate asesõnadega: moⁿ kudoⁿtéⁿ 'minu majale'; teⁿ kudoⁿtéⁿ 'sinu majale'; sonzę kudoⁿtéⁿ 'tema majale'.

Mitmuse 1., 2. ja 3. isiku paradigmad märgivad ühe omaja mitmust ja asjade ainsust ning omaja mitmust ja asjade mitmust: avahok 'meie ema, meie emad'. Kõigi kolme mitmuse isiku daativivormid aga moodustatakse määratud

deklinatsiooni daativi ja vastava asesõna abil: *ńiń'ek avań't'eń* 'meie emale', *ńiń'ek avat'ńeń'eń* 'meie emadele'.

Omaja ainsust ja asjade mitmust näitavate paradigmade puhul kasutatakse daativi väljendamiseks vastavaid asesõnu koos määratud deklinatsiooni mitmusevormidega: *moń kudot'ńeń'eń* 'minu majadele'.

1.2.2. Mokša keeles on daativi lõpuks olenevalt eelmisest häälikust kas *-ti* või *-di*. See lõpp arvatakse olevat kujunenud postpositsioonist *t'eŋ*, mis on esinenud parallelselt postpositsiooniga *t'eń*.[1] *-ŋ* nagu *-ń*-gi on latiivne aines. Eesvokaalile järgnenud *-ŋ* aga on enamikus dialektides muutunud *j*-ks.

Niisiis on mokša keeles algselt olnud daativ kujul *modań t'ej*. Nagu ersa keeleski nii toimus ka siin *-ń* mõjul *t'* > *d'*. Tekkis vorm *modań d'ej*, mis liitudes andis

---

[1] Д. В. Бубрих, Историческая грамматика эрзянского языка, Саранск 1953, lk. 65.

kuju modan'd'ej. Et mokša keeles järgsilpides tavaliselt ej > i, siis ongi arusaadav tänapäeval esineva daativivormi modan'd'i 'maale' teke.

Mokša keele määratud deklinatsioonis esineb kolm käänet: nominatiiv, genitiiv ja daativ. Teiste käänete funktsioonide väljendamiseks kasutatakse postpositsioonide abi.

Ainsuses liitub daativi lõpp -ti määratud deklinatsiooni genitiivile:

roman' 'inimese (selle): roman'ti 'inimesele (sellele)'
kovt' 'kuu (selle): kovt'i 'kuule (sellele)'
v'el'et' 'küla (selle)': v'el'et'i 'külale (sellele)

Määratud deklinatsiooni mitmuse daativi lõpuks võib mokša keeles olla -t'n'en'd'i või -n'en'd'i. Esimest varianti kasutatakse siis, kui sõna tüvi lõpeb vokaaliga või konsonantidega d, t, n. Muudel juhtudel kasutatakse lõppu -n'en'd'i.[1] Näiteid: paks'at'n'en'd'i 'põldudele (neile) ala-šatn'en'di 'hobustele (neile)' kofn'en'di

---

[1] Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков, Часть I. Фонетика и морфология, Саранск 1962, Ск. 88.

'kuudele (neile)'

Kui ersa keeles possessiivse deklinatsiooni daativi vorme üldiselt puudusid, siis mokša keeles on need kõik olemas. Sõna tüvele liitub ellkõige possessiivsufiks, sellele daativi lõpp. Näiteid: kudostí 'minu majale'; kudoněndí 'minu majadele'; kudoctí 'sinu majale'; kudotněndí 'sinu majadele'; kudonctí 'tema majale'; kudonzondí 'tema majadele'; kudoňkondí 'meie majale, meie majadele'; kudontendí 'teie majale, teie majadele'; kudoncnondí 'nende majale, nende majadele'.

Käsitletust selgub, et kuigi läänemeresoome daativ on vana käände, mordva daativ aga oma tekkelt sekundaarne, on mõlemad ometi sihendatavad algse latiiviga.

MORDVA DAATIVI FUNKTSIOONID

2.0. Mordva daativ esineb lauseis määrusena. Kõige sagedamini kasutatakse daativit sihitismääruse ja kohamääruse väljendamiseks.

2.1. Kohamääruse funktsioonis daativ.

2.1.0. Kohamääruse funktsioonis daativ väljendab enamasti väliseid kohasuhteid.

2.1.1. Daativ näitab eset, mille pinnal toimub tegevus.

Ersa: те шкастонть кие-бути стукадсь кудо кенкшеньтень (СТ, 19) 'sel ajal kuigi koputas maja uksele'; učit'el'es' karmas' s'ormadomo doskan'-t'en' (L.A.) 'õpetaja hakkas kujutama tahvlile'; Тана межедсь вальма

пельцятнес конясонзо ды сурсонзо кармась рисовамо ливезнязь суликатненень (ГМЯ, 113) 'Tanja surus lauba vastu aknaklaasi ja hakkas sõrmeda joonistama higistele klaasidele'.

Mokša: васненцекс кудонь вальмяти гакань мон, няфтсь пря сире баба (М, 20) 'esiteks koputasin ma maja aknale, vana eideke näitas oma pead'; чакань кенкшяти, лиссь алязе (М, 15) 'koputasin uksele, tuli isa'; рьвяйхне лиссть Кудгунчкати (М, 16) 'abielumehed läksid maja keskele'; pažalui art; an'tsak erda tiht'amä stenatnendi pirmet (ММg, 100) 'sa võid minna, ainult enne peame tegema seintele joonised'; сай, озай алязень каршес киякстн (М, 14) 'tuleb, istub vanamehe vastu pingile' нежделе васенце кудти (М, 5) 'nõjatume esimesele majale'.

2.1.2. Kohamääruse funktsioonis daativ näitab, millele on miski kinnitatud või kinnitunud. Läänemere-

soome keeltes esineb niisugusel juhul tavaliselt allatiiv, eesti keelde on neid daativeid mõnikord õigem tõlkida genitiivi ja postpositsiooni külge abil.

Ersa: ofton buлoś́t' ḱepṭ́eлćṭ́eń sodi̯ź' di̯ aŋksïmas noлdi̯ź' (A.A.) karu saba seoti korvikese külge ja lasti jääauku'; lépé mukoŕś́ṭ́eń pać́a śuлmaś' ṭ́ejṭ́eŕeś' (A.A.) tüdruk sõlmis rätiku lepa kännule'; beŕok krajś́ṭ́eń kajś́t' nuḋ́ek (A.g.) 'kalda äärele kasvasid kõrkjad'; toń́t' panaroń́ṭ́eń ṕeḋ́avtan ożat (V.M.) 'sinu särgile õmblen varruka'; кодаяк нискак а валги, прок педясь менеленьтень (СТ,8) 'päikegi ei taha kuidagi loojuda, (= ei looju kuidagi) nagu oleks kleepunud taeva külge'; столентъ вейке песе, кона токи стенаньтень, вачказъ кода-бути книгат (СТ,13) 'laua ühele otsale, (= ühte otsa) mis toetub seinale, on pandud mingisugused raamatud'.

Mokša: šĺapants pi̯ṭi̯źä tuлnäṭi̯ (MMg.106) 'oma mütsi asetas

vaiale'; ärhkä b'eräkti prea-kopaškants yukstazä (MMg, 111) 'ta unustas oma pealuu mere kaldale'; тумонь крезть стяфтф кудонголь стенаньконди (M, 14) 'tammerist oli pandud eeskoja seina külge'; дугатненди сотфт пайкт (M, 16) 'lookade külge olid riputatud kellukesed'; фкя кядец ванясоль, омбоцесь сотнефоль ажиятиц (M, 28) 'üks käsi oli vaba, teine oli seotud aisa külge'; нежедсе эземти копоренц (M, 29) toetab selja pingile'.

2.1.3. Mordva daativiga väljendatakse kohta, mille suunas toimub liikumine. Eesti kulde tõlgime need daativid kõige sagedamini genitiivi ja postpositsioonide juurde ning poole abil, mõnel juhul ka allatiiviga.

Ersa: nicjelé jakas' pandon'té! garizi tosto zolotoj gladun' (G.Z.) pärast sõitis mäe juurde, kaevas sealt välja kuldse varanduse'; но вана окойники кавонэст

цють неявиця стрелкинетне савсть кемгавтовоце цифраньтень (С, 37) 'no näe, lõpuks kaks vaevunähtavat kürekest lähenevad kaheteistkümnendale numbrile'; автобусоньтень сеське-жо чийсь Лена (СТ, 17) 'autobussi juurde jooksis kohe Leena'; Катя лифтязь-лифти лисема тарканьтень (СТ 30) 'Katja kürustas (= läks lennates) väljapääsu poole'; сон эскельдясь Ленанень (СТ, 20) 'ta astus Leena juurde'; совадо чёксне монень общежитияв (СТ, 13) tulge õhtul minu poole ühiselamusse'; - Марясынк? - мерьсь Чахра ди велявтызе прянзо морыцятненень (СТ, 10). „Kuulete," ütles Tšahra ja pöövas pea lauljate poole'; тыненк ломань сась (СТ, 12) 'sinu juurde tuli inimene'; vése séjs't' jakstéré kudoń'ťeń (A.G.) 'kõik läksid punase maja poole'; son mol's bratoń'ťe di salas jarmak (N.B.) 'ta läks venna juurde ja varastas raha'; а лато pogodá valmalksoń'ťeń mol's aťakšos' (V.M.)

natukese aja pärast tuli akna juurde kukk'; niejelé mol'st' z'erkaлań pačk, vaniçańe (I.A.) 'hiljem läksid nõia (= läbi peegli vaataja) juurde'.

Mokša: mol's är'hkä tirvati, muzä prea-kopaškants (MMg, 116) 'läks mere kaldale, leidis oma pealuu'; tsoras' reskafts mastirti i aras' sakolks (MMg, 99) 'poiss kukkus maa peale ja muutus kulliks'; son tus' taga virgä i mol's bradinzindi (MMg, 113) 'ta pöördus tagasi metsa ja läks oma vendade juurde'; son maksiz tsoransnen at'andi tonafn'ems (MMg, 97) 'ta andis oma poja vanakese juurde õppima'; son jordas' jaksarkti uzirt martha (MMg, 112) 'ta viskas pardi poole kirvega'; кодак сон стяй шобдава и туй шава пакcяти (M, 10) 'kui ta tõuseb hommikul ja läheb tühjale põllule'; и кеподезень сельмонзон шкай ужети, бта ёразе кизефтелс Егоряйть (M, 7) 'ja tõstis silmad püha nurga poole, nagu tahtes küsida Pühalt

Jürilt'.

2.1.4. Daativivormis kohamäärus esineb seoses vaatamist või osutamist väljendavate verbidega.

Ersa: tosto n'evtin'z'e k'eŋgsi̯n' kočkar'an stoлbań kor'enstę (I.A.) 'sealt näitas [nõid] väravaposti alusele'; Сергей арсезевезь вансь фотокарточканьтень (C, 32) 'Sergei vaatas mõtlikult fotole'; сон кенярдозь вансь кудо кенкшеньтень (C, 41) 'ta vaatas rõõmsalt maja uksele'.

Mokša: al'az'e k'ažda varžaksts p'atnaлaŋgti (MMg, 117) 'isa vaatas vihaselt ahjule'; атязе няфтсь ровнай вастти (M, 4) vanake näitas tasasele kohale'.

Samade verbidega võib olla seotud ka daativivormis sihitismäärus.

Ersa: c'oras' van's' t'ejt'er'en't'en' di̯ mizoлds' (A.B.) 'poiss vaatas tüdrukule ja naeratas'; s'ir'e baba n'evtin'z'e pomoštn'iktn' 'vana eideke osutas oma abilistele'.

2.1.5. Mordva daativ väljendab kohta, milleni jõutakse. Neile daativi esinemise juhtudele vastab eesti keeles terminatiiv.

Ersa: čuftotńe komśeśť modańťeń (V. M.) 'puud paindusid maani'; son pačkoć śe tarkańťe (N. B.) 'ta jõudis selle kohani'; ejkakštńe pek péľśť di čijst vir čireńťe (A. M.) 'lapsed kartsid väga ja jooksid metsa servani'; pačkoďińek eŕkenťeń di ozińek ojmśeńe (A. A.) 'jõudsime järneni ja istusime puhkama'; ton ujevat tona čiŕeńťeń (L. A.) 'sa ujud teise kaldani.'

Mokša: i arašat patk kasis tuma meneleti (MMg, 111) 'ja läbi hobuse kasvas tamm taevani'; mez kulit miń kuvarmańk i ošiti kodanä kuruś miń vaigeľnikä? (MMg, 120) mida sa kuulsid meist ja kuidas kuuldus meie hääl linnani?'; uz кемере эрхтемс узерентс шуфтти (M, 11).

'ei jõudnud kirvest puuni langetada'; пачкодеме седнятти, нежедеме васенце кудти и Марькась тонафтомань (M,19) jõudsime sillakesem, nõjatusime esimesele majale ja Marka õpetas meid'; обедмалати пачкодеме нешке перенятти (M,26) 'lõunaks jõudsime mesilani'.

2.1.6. Mordva keeltes kasutatakse daativit koha märkimiseks osaliselt ka juhtudel, kus läänemeresoome keeltes esineb illatiiv. Ka mordva keeltes on olemas illatiiv, mis määratud deklinatsioonis omab daativiga ühesugust lõppu. Seetõttu pole alati päris selge, kas on tegemist daativi või illatiiviga. Järgnevalt ongi toodud mõningad näited daativi-illatiivi piirimailt.

Ersa: кардазонь вейке уголоньтень вачкавсть куцяс челенеь трубат (C,33) õue ühte nurka olid hunnikusse laotud roostetanud torud'; сон кармась

совамо станцияньтень (С,33) 'ta hakkas jaama sisenema'; скверэньтень совамсто ве пельде неизь, кода Таня лиси больницясто (С,38) 'astudes skvääri(sisse) ühest otsast nägi ta, kuidas Tanja tuli haiglast'; mol'it' n'evestan't' kudon't'en' (О.Т.) 'lähevad pruudi majja'; b'ednojś s't'as' valčki dį tuś v'el'in't'en' (А.Д.) 'vaene tõusis hommikul ja läks külla'.

Mokša: durakas' p'esis šäeti lafta videva (ММД,111) 'lollike vajus sohu õlgadest saadik'; durakas' tuś unduti i er'as' tosa kolma kizit (ММД,112) 'lollike ronis õõnsusse ja elas seal kolm aastat (= suve)'; ašdik t'ask, k'epterti лama povį kalda (ММД,118) 'istu siin, korvi tuleb palju kalu'; son mol's' videsta voinati (ММД,101) 'ta läks otse sõtta'; цуть ашине нолда панжада вальмяти (С,20) 'peaaegu oleksite lasknud aknasse (kivi)'; анцек Дарянькe вестеньге изь озсе нурдомятненди (С,17) 'ainult Darjake ei istunud

kunagi saani.'

2.1.7. Daativiga võidakse väljendada ka kohta, kus liikumine lõpeb. Daativivorm on siin seotud verbidega, nagu (ersa ja mokša) лоткамс 'peatuma', прамс 'kukkuma'. Läänemeresoome keeltesse tõlgitakse need juhud adessiivi või inessiiviga.

Ersa: ютась вере пень ульцяванть дье лоткась куншка куроньтень (СП, 17) 'ta läks mööda ülemist tänavat ja jäi seisma (tänava) keskkohas'; бойкасто ютась лангаст вановтось, лоткась вийкеньтень (С, 36) 'küresti liikus ta pilk neid mööda, peatus ühel (neist)' авась лоткась вир чиреньтень (С, 35) 'naine peatus metsa ääres'

Mokša: куд кучкати прась Даряньке (М, 17) 'maja keskkokas Darja kukkus'.

2.1.A. Juhtudel, kus mordva keeltes esineb daativivormis kohamäärus, kasutatakse liivi keeles enamasti

väliskohakäändeid või postpositsioonide abi. Selles kules aga võivad ka postpositsioonid esineda koos daativiga: sis‿se miez‿um la'ktən nōgidi be'ddərən pälə (ULS, 105) 'siis on see mees laotanud nahku koopa peale'; un īš‿ka istən pāl siẹ vịedamən (ULS, 65) 'ja ise ka istunud sellele koormale (= selle koorma peale)'; ikškẹrt‿tu·nd‿ịū·'rə tä'·mmən mì·ẹz (ULS, 38) 'ükskord tulnud tema juurde mees'; sellis‿strēk' pịerrə kụoig‿broutšən ki'uvvən ịūrə (ULS, 124) 'mõne aja pärast sõitnud laev kivi juurde'; mies magùb naizən kuòral (Lig, 76) 'mees magab naise kõrval'

Üksikuid näiteid võime leida ka postpositsioonideta kasutatavaist daativivormis kohamäärustest: ne·ịt‿ta um sa'·ddən sịẹn zārkkan (ULS, 100) 'nüüd langenud ta sellele puusärgile'.

2.2.0. Mordva daativ sihitismäärusena.

2.2.1.0. Daativis sihitismäärus väljendab kõige sagedamini eset või isikut, kellele või millele midagi tehakse. Neil juhtudel võib daativ olla seotud nii sihilise kui sihitu verbiga.

2.2.1.1. Sihilise verbi puhul võib joonistada järgmise lihtsustatud lauseskeemi:

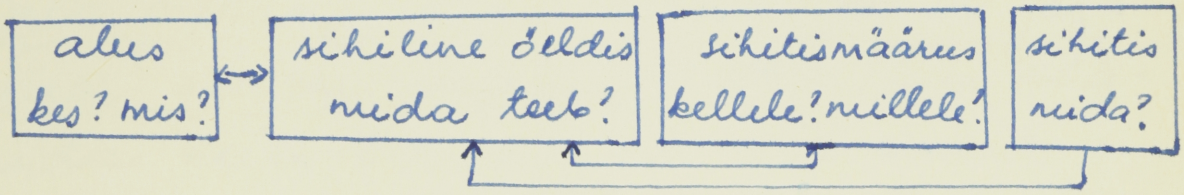

Ersa: mińćoraejkakštńeńe maksinek umarť (V.M.) 'me andsime poistele õunu' mon maksińlońańe značok (L.A.) ma andsin ljonjale märgi'; eŕba ńedľastośť kandiť cerkuvas' eŕbat papśťe (I.A.) pajunädalal nad toovad kirikusse papile pajud'; pitńe pandiľť pastuxneńe aramo (N.B.) 'palka maksti karjustele vähe'; romańe téjľť para (I.A.) 'tegid inimestele head'; odiŕvas' veśe śimićatńe kazńesińze // krósnoj avańe-saraxat / avan-

tośťe - saraxat / krósnoj ďeťanstéje - panar / parijanstė - kofta (O. Z.) 'pruut kingib kõigile joojatele, ristiemale - sarafan, ämmale - sarafan, ristiisale - särk, meheõele - pluus'; šajtan - aťaśťe kanćť kšę (A. A.) saatan-vanamehele toodi leiba'; hoźajkas' makś skaronťe tikše (A. G.) 'perenaine andis lehmadele heina'; podošra sovxozuń ava i ejkakšnęńe makś šužuń kaša rowso marto (O. T.) 'tuli sovhoosi naine ja andis lastele odraputru piimaga'; jesľi joftams ťeďe sińest / to oz jarmak srazu maksiť (N. B.) 'kui rääkida neile sellest, siis annavad kohe koorma raha'; ńeźe ton ńeŕiť tonśe pomoštńiktńe? (A. G.) 'mida sa ütlesid oma abilistele?' mon śormadan avane koń'ow (L. A.) 'ma küjutan emale küja'; истят телеграммат макснить ансяк темянень-аванень или козяйканень (C, 30) 'niisugused telegrammid saadetakse ainult isale-emale või naisele'; бригадась уш тусь Чахранень жаразь кал дуг каша (СТП, 5)

brigaad juba tõi Tšahrale praetud kala ja putru'; сон каийзе лавтованзо лангсто пиджаконть ды венстизе Чахранень (СТ, 11) 'ta võttis õlgadult pintsaku ja ulatas Tšahrale'; ды сынь кармакшность вейкснень-вейкснень сёрмань кучнеме (СТ, 10) 'ja nad hakkasid üksteisele küju saatma'; тенясть урвакс, эйкакштнэнень зайсь од ава (СТ, 25) isa abiellus, võttis lastele uue ema'; мон пек шнан те сочинениянть весе мастортнэсэ робочейтненень (С, 5) 'ma küdan seda teost väga kogu maailma töölistele'.

Mokša: al'asti kivok iz' otveča (ММg, 132) 'isale kuegi ei vastanud'; a tsoras' t'ejst prea ašiz' n'afta / an'tsak n'afts prea stirti (ММg, 113) 'aga poiss ei näidanud end neile, ta näitas end ainult tüdrukule'; учт монць максте бояронди, стирняй (М, 6) 'oota, ise annan sind bojaarile, tütreke'; васенда кандома монь тядязти (М, 9) 'kõigepealt peab andma

mini emale'; савихть казелис козя семянди (М,10) 'neid tuleb kinkida vikkale perekonnale'; ня казнеть-нень кучсезь велеряйхне Саровонь святойти (М,6) 'küla elanikud saatsid need kingid pühale Sarovile'; мон пчкяль ювадeлень алязти, мезенди максси Даряньконь ня ломаттненди (М,9) 'ma rääkisin alati isale, miks ta annab Darjakese neile inimestele'; эшинять вакcса тянь азыне атязти (М,4) 'kaevu juures öeldi seda vanamehele'; кие кельгсы, сянди пара тий (М,15) keda armastab, sellele teeb head'; мезе тяштят архирейти (М,24) mida sa kiijutad arhireile?'.

2.2.1.2. Sihitu verbiga lausete skeemis puudub sihitis, muus osas sarnaneb see eelmisega:

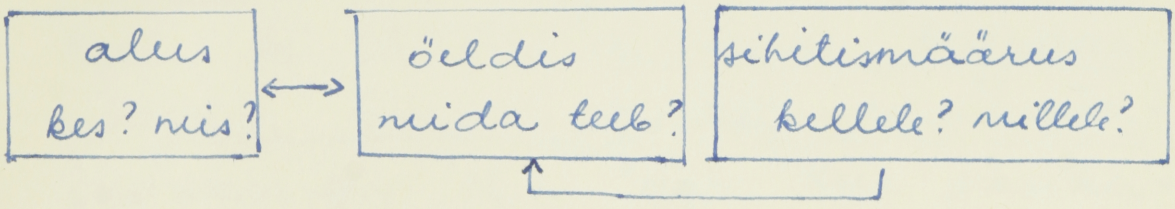

alus		öeldis	sihitismäärus
kes? mis?	⟷	mida teeb?	kellele? millele?

Ersa: ḱiskanok лamo raz veŕ-gizʹńeń poŋgońes' (A.G.) 'meie koer sat-

tus mitu korda hundile'; godávśt' t'endę tŕat sirin'et' (V. M.) 'tulid talle vastu vanad'; pan'džuft | kazna | mon'e (O. T.) avane, varandus, mulle'; vasn'a ломan'es' ez' javo n'el' moron't'e (A. J.) 'algul inimene ei põõranud tähelepanu laulule'; паряк | эзь содавояк тенсть | мизолдсть ансяк военной форманттень (C, 8) 'avvatavasti nad ei tundnud teda, nauratasid vaid sõjavõevormile'; тонадовин те тевеньтень, вечкевсь сон монень (C III, 8) 'harjunud selle tööga muldib ta mulle'; од ломаньтне истя талакадсть, натой кияк езь каяво тейтереньтень лездамо (C, 33) noored inimesed kaotasid sedavõrd pea, et kuigi isegi ei tormanud tüdrukule appi'.

Mokša: а рьвакс горбонти аф молян (M, 8) 'ada naiseks kiiirakale ei lähe'; а тинь ведрашкянте вчек ладяй минь бояроньконди (M, 7) 'ada tiie vasikake sobib vaga meie bojaarile'; ёмла стирнесь ракась аванди (M, 19)

'väike tüdruk naeratas naisele'; мон понгинь вергизень следнинди (М. 48) 'ma sattusin hundi jälgedele'.

2.2.5 Sihitismäärusena esinev daativ võib olla lauses seotud öeldistäitega või öeldistäitemäärusega. Verb улемс 'elema' võib mordva keeltes niisugustel juhtudel ka puududa.

Ersa: pionér veśe ejkakštńené primér (L.A.) 'pioneer on kõikidele lastele eeskujuks'; ćorińés' pieŋk kéri / a tejtérńés' kudus kańi ejsist / nu od avańté zórovno a vadrát (A.A.) 'poiss raiub puid, tüdruk aga kannab neid tarre, kuid võõnasemale nad ikka pole head'; секс сон монень пек питней (С Т, 17) 'sellepärast on ta mulle väga kallis'; avańté ejkakšoń eráмos' ulńés' sonzęnzę eráмodońt pitńej (O.T.) 'emale oli lapse elu oma elust kallim'.

Mokša: пинесь сембе шабатненди пара ялга (M, 26) 'koer on kõikidele lastele hea sõber'; шабатне ульнесть кизонь перфт бабанти лездытсякс (M, 29) 'lapsed olid kogu suve vanaemale abiks'; сон ульнесь монди ялгакс (M, 14) 'ta oli mulle sõbraks'.

2.2.6. Daativ esineb sihitismäärusena ka verbita lausetes, kus ta väljendab isikut, kellele midagi soovitakse või keda tänatakse.

Ersa: лamo vij t'en'et t'e t'even't' t'ejmaks (A.J.) 'palju jõudu sulle selle töö tegemiseks'; slava t'even' t'ejć'a лomatn'en'e (N.B.) 'au tööd tegevatele inimestele'. Танянень лamo участка (C, 36) 'Tanjale palju õnne'; пасиба учительтненень, эзимиз кадо (CT, 9) aitäh õpetajatele, ei jätmed meid'.

Mokša: пасиба тейнза, улить монди лездытсякс (M, 19) 'aitäh

sulle, olid mulle abiliseks'.

2.2.7. Daativ koos verbiga улемс 'olema' väljendab isikut, kes on mingis seisundis.

Ersa: tétérenťéń uľńés jakšamo (A.G.) 'tüdrukul oli külm'; léletńi pék véčkiliz' sazarunt / a urešńeń uľńés dosadna (A.A.) 'vennad armastasid väga õde, aga naistel oli kade meel'; ejkakšńéńe uľńés skušna (V.M.) 'lastel oli igav'; síľmeńze isťat vaɹdot / kodat eŕsiť séxté ućaskav ɹomańéńeń (A.A.) 'silmad on nii säravad, nagu on vaid kõige õnnelikumatel inimestel'; пек стака ульнесь Татяна Серьгесвнанень (С.Т, 12) 'Tatjana Sergejevnal oli väga raske'; кодамо шожда ойменьтень, тундонь мастэрсо мон эрян (С, 3) 'kui kerge on südamel, ma elan kevadises maailmas'; моненьгак а ютко ульнесь (СТ, 12) 'mulgi polnud aega'; паро эйдэньтень касомась, бути превейть тетянзо-аванзо (М.Т, 28) lastel on hea kasvada, kui isa-

ema on bargad'.

Mokša: мзярда тядясь середсь, ульнесь шабатненди стака (M, 19) 'kui ema oli haige, oli lastel raske'; тиненьди ульнесь скушна, мзярда озорхтне ашельть кудца (M, 27) 'koeral oli igav, kui peremeest ei olnud kodus'; шабатненди тяса пара налксемада (M, 28) lastel on siin hea mängida'; шийсь калась цела ший, ды Маняндi ульнесь пси (M, 33) 'päike kõrvetas kogu päeva ja Manjal oli kuum'.

2.2.8. Mingisse seisundisse sattumist näitab daativ koos verbiga кармамс 'hakkama'

Ersa: t'ejt'ereńt'eń karmas' pśi (A.A.) 'tüdrukul hakkas kuum'; kodamo staka mońe ńeŋ karmas' (V.A.) 'kui raske mul nüüd hakkas'. jaga-babańt'eń karmas' pśek pśi | ojzi tuś čuďińi tombalaŋga (V.M.) 'Baba-Jagaal hakkas väga kuum, tema rasv hakkas jooksma mööda latte'.

Mokša: атянди кармась осал (M, 29) 'vanamehel hakkas halb'

2.2.9. Daativiga väljendatakse ka isikut või eset, kellel või millel midagi on.

Ersa: mon'en' ul'i int'eresnoj kn'iga (L.A.) 'mul on huvitav raamat'; kavton'en' ul'n'est' purost' (A.B.) 'kahel olid sabad'; l'ewksk'en'e ul'n'est' v'iškina kardot (A.G.) '(loomade) poegadel olid väikesed laudad'; ломаньтень ульнесть эйкакшость (СП, 19) 'inimestel olid lapsed'.

Mokša: Танянди ульнесь оту марь (M, 32) 'Tanjal oli suur ōun' цярати лядсь лямда аф лама (M, 19) 'mehel jäi järele veel veidi suppi'.

2.2.A Liivi keeles esineb sihitismäärusena kasutatavat daativit rohkesti. Nii nagu mordva kulteski, nii näitab ka liivi daativ sihilise verbiga lausetes, kellele või millele midagi tehakse:

si̯e·ppà ta·giz_nänt kā'·t_pe·ri-mi'en kē·n'džrōdaD (ULS, 120) 'sepp tagus neile kahele peremehele adraterad'; izànt_tè̯i̯ttiz_izàn kakš_šìe̯kkə̂ rō̆'də̂ i'e' rāŋgə̂D (ULS, 44) 'isand tõotas isale kaks kuuendikvakka raha rangide eest'; maksìs_po̯i̯ššə̂n lùo̯n'_ul̄zə̂ un sō̆ttiž_iärà (ULS, 43) 'maksis poisile palga välja ja saatis [poisi] ära'; punàp nīžis_kurèn eñts tō̆'mistə̂ (ULS, 27) 'Punap rääkis oma tahtmisest kuradile'; un ikš vanà mìe̯z_un išsoppàttə̂n sìe̯ me̯tsaìzàndə̂n ibìs_kìe̯l (ULS, 65) 'ja üks vana mees on õpetanud sellele metsaisandale hobuse keelt'.

Ka sihitu verbiga lausetes väljendab liivi daativ analoogiliselt mordva daativile isikut või eset, kellele või millele verbi tegevus on suunatud: ti̯dàrə̂n un tun't_pägin' ku̯ož'àliži (ULS, 67) 'tütrele on tulnud palju kosilasi'; ne ibb'est mä'ddə̂n siz_ei̯ttə̂ (ULS, 55) 'need hobused neile siis jäid'; tuñd_umàrspū tä'mmə̂n vaš-

tə̂ (ULS, 32) 'tulnud talle vastu õunapuu'; ma kĭttis‿ku vä·ggi di·kt'ə̂ mi'nnə̂n lu·š'tub‿mä·l'ĭt'ə̂ (ULS, 140) 'ma rääkisin, et mulle väga meeldib maalida'.

Omajat väljendatakse liivi keeles samuti daativiga nagu mordva keelteski: ī'd‿izàn vo̧'l' pùo̧ga (ULS, 42) 'ühel isal oli poeg'; iz‿va'ilist sai̯nə̂ ùo̧ tubàdə̂n (ULS, 58) 'tubadel ei olnud vaheseina'; ku ta vīrgiz, iz‿ùo̧ tä'mmə̂n emìn' mit'tə̂ ü'ttə̂ ni'emə̂ (ULS, 26) 'kui ta ärkas, ei olnud tal enam mitte ühte lehma'.

Samuti võib liivi daativ väljendada mingis seisundis olijat: tä'mmə̂n vo̧n̄d‿irm (ULS, 32) 'tal olnud hirm'; ežimə̂ks nänttə̂n kūl en̄tš vai'lə̂ miŋgist va'ittə̂ iz‿ùo (ULS, 29) 'algul neil küll omavahel mingit vahet ei olnud'; mi'nnə̂n vä'ggə̂ lälam (ULS, 32) 'nul on väga raske'.

Sarnaselt mordva öeldistäite või öeldistäitemäärusega seotud

daativiga esineb liivi tūlda 'tullá' verbiga koos kasutatav daativ: seť tu'l mi'nnə̂n pa tappàrnik-kaks (ULS, 61) 'see tuli mulle tunnistajaks'; rištpùoga, tu'l mi'nnə̂n a'bbə̂l (ULS, 47) 'ristipoeg, tule mulle abiks'; vǫi sa tǭ'd minnə̂n pa dìenastnùtsə̂ks tūlda? (ULS, 32) 'kas sa tahad mulle tunnijatüdrukuks tulla?'

Liivi daativ esineb ka juhtudel, kus mordva keeltes kasutatakse possessiivse deklinatsiooni nominatiivi vôi genitiivi.

Liivi: ku nit tä'mmə̂n ni'emə̂d ˌattə̂ i̯arà ka'ddə̂nə̂D (ULS, 26) 'et nüüd temal lehmad on ära kadunud'. Ersa: скалонзо 'tema lehmad', mokša трaксонза 'tema lehmad'. Liivi: runts i̯āmstap tä'mmə̂n pā̆ mǭ (ULS, 36) 'kass hammustab tal pea maha'. Ersa: прянзо 'tema pea' (genitiiv), mokša: прянц 'tema pea' (genitiiv).

Liivi kules kasutatakse daativit ka mordva ablatiivi asemel. Et neil juhtudel ka tiistes soome-

ugri keeltes kasutatakse ablatiivi, tuleb arvata, et liivi daativi selle funktsiooni kujunemist on mõjustanud läti keel.[1] Näiteid: un põlis, tä'mmən a'bbə (ULS, 27) 'ja palus temalt abi'; laz, vettäg, vanà zùonkkən rõ' iarà (ULS, 96) 'las võtab vanalt Zuonekalt vaha ära'; noh, li un salànt, sìen perimi'en kakš iõšsə tal'št ul̄z (ULS, 73) 'noh, mine ja varasta sellelt peremehelt kaks oivast tallist ära'.

2.3. Daativ ajamäärusena.

2.3.1. Mordva daativ võib väljendada tähtaega või tähtpäeva, milleks midagi tehakse.

Ersa: mi'n gotovin'ek avan' čačoma čijn'ten' (A.B.) 'me valmistusime ema sünnipäevaks' toŋz'urot jažavtil't' n'edl'a čijn'en' 'nisu jah-

[1] P. Alvre, On the Baltic-Fennic Dative.- Советское финно-угроведение, 1967, №3, lk. 173.

vatati pühapäevaks'; t'el'en'en' peŋk anokstin' (A. G.) 'valmistasin talveks puid'; min' gotovin'ek skartn'en'e t'el'en'en' t'ikše (N. B.) 'me valmistasime lehmadele talveks heina'; s'oks'en't'en' karmas' jakšavtomo (O. T.) 'sügiseks hakkas külmenema'; z'ardo n'edl'aška kadows' svad'ban't'e (O. Z.) 'vaevalt nädal on jäänud pulmadeni'; k'iz'en't'e [kiz'en' samon't'e] kadows' kavvto-kormo n'edl'at (A. G.) 'suveni (suve tulekuni) on jäänud kaks-kolm nädalat'; vandin'en' karman anokstamo (L. A.) 'hakkan homseks valmistuma'; валскень сисемь частненень кудонь весе эрицятнь ульнесть ушпильге лангсо (СТ, 19) 'kella seitsmeks hommikul olid kõik majaelanikud juba jalul'.

Mokša: венцямати стафтода стирезти од ор (М, 8) 'laulatuseks õmmelge tütrele uus kasukas'; кда фкявок аф тият, то сиредетьбяльти коськихть сурхне (М, 4) 'kui mitte ühtki ei tee, siis vanaduse ajaks kuivavad sõrmed';

свадьбанди теень эрявихть вете путт почф (M, 9) 'pulmadeks vajan veis puuda jahu'; анать аньцек кой-мезе свадьбанди, и сяка (M, 9) 'ainult üht-teist veel pulmadeks ja kõik'; тон аделасак эсэт тефть шобданди? (M, 17) 'kas sa lõpetad selle töö homme hommikuks?' кизэнди Валясь стась соньстэнза од паля (M, 19) 'suveks õmbleb Valja endale uue kleidi'.

2.4. Daativ tegijamäärusena.

2.4.1. Selles funktsioonis olevad mordva daativid on seotud passiivset, modaalset või refleksiivset tähendust omavate verbidega, milles esineb sufiks -v-.[1] Tegijamäärus esineb lauses loogilise alusena.

Ersa: ńeŋ avańe son uš a so-

---

[1] Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Часть I. Фонетика и морфология, Саранск 1962, lk. 113.

davi (A.g.) 'nüüd ema teda juba ei tunne (= nüüd ei ole emal teda juba tunda); vaj n'ardo mon'e t'e t'evs' t'ejevi (V.A.) oi, millal ma selle töö teen'; oftolewksn'en'e p'ek a v'ečk'ev'i sovams v'eč (L.A.) 'karupojad ei tahtnud kuidagi vette minna'; p'izem'en't'e kuvać ez' savo p'izems' (O.Z.) 'vihm ei saanud kaua sadada'; Сергейнень кодаяк эзь муеве, мезестэ учодомс кортнемантъ (С, 36) 'Sergeil ei tulnud kuidagi pähe, millest juttu alustada'; се чокшнестэнтъ Горбачёванень эзь саво вастовомс цёранзо ды тейтерензе мартояк (СТ, 20) 'sel õhtul gorbatšova ei saanud kohtuda oma poja ja tütreda'; аволь р'ек куват савсь праздновамс Танянень эсензэ эйкакштнень марто (СТ, 19) 'Tanja ei saanud kuigi kaua oma lastega koos pidutseda'; роботань прядомадо мейле Танянень эзь учово Катя (СТ, 21) 'pärast töö lõpetamist ei jõudnud Tanja Katjat ära oodata'; Cori'n'es't'e

n'ejav's' | što t'e лoman's't' kosto-buti n'ekšn'iz'e (A.g.) 'poisile näis, et ta on seda inimest kusagil näinud'; Чахранень те кулясь марявсь маней пургинекс (СТ, 13) 'Tšahrale kuuldus see uudis selge äikesena'; Чахранень марявсь, бутo ней самай ладявольгак виткстамс аваньтень (СТ, 10) 'Tšahrale tundus, et nüüd eleks seda hea naisele otse öelda'; тейтерьнестень марявсь, что ней сотензэ мезеяк а помоги (С, 16) 'tüdrukule näis, et nüüd teda enam miski ei aita'.

Mokša: ней изь савкшно сире атянди сизефтемсь эсь прямть роботасо (М, 38) 'nüüd ei tulnud vanamehl end enam tööga väsitada'; Катянди изь учеве, мзярда алязо сай робатасто (М, 29) 'Katja ei jõudnud ära oodata, millal isa tuleb töölt'; тяни кодамовок Рубцовонди аф аралавам (ТМя, 113) 'nüüd ei või mitte mingisugune Rubtsov sind päästa'; алясь куняра ашель кудтса, ды соненза сембесь неявсь

одокс (М, 24) 'mus oli kaua kodust ära olnud ja talle näis kõrk uuena'; тядясти шабась марявсь аволь эсендакс (М, 27) 'poeg näis emale võõrana'; седа ульнись лама корхтась, анцяк эрьва раз марявсть нет валхтнэ Анянди одокс (М, 44) 'sellest oli palju räägitud, kuid iga kord tundusid need sõnad Anjale uutena'.

2.4.2. Eraldi tuleb rääkida verbist эрявомс, mis omab kahesugust tähendust: 1) tarvis olema, vaja olema; 2) kohustatud olema, pidama. Mõlemal juhul kasutatakse daativit isiku väljendamiseks, kellele on midagi vaja või kes midagi peab tegema.

Näiteid esimese tähendusega. Ersa: tiń'eŋ'k v'ed' er'avi (N.B.) kas teile on vett vaja?'; m'ez'n'en' son er'av'i t'e avan't'e (O.T.) milleks on ta vajalik sellele naisele?'

Mokša: a Насмамц кивок изь эряв (М, 11) 'aga Nastjale ei ole

kedagi vaja'.

Teise tähendusega; ersa: avan'ťen' kuvać er'av'i učoms son'sinzę ejkakšon'ť (A.g.) 'ema pidi kaua ootama oma poega'.

Mokša: шабатненди эряви курокето молемс се веленди (M,42) 'poisid peavad küresti minema sellesse külla'; тосо тонди эряви аштемс ды уломс (M,33) 'seal sa pead istuma ja ootama'.

2.4.3. Kohustatust millekski väljendab ka daativ koos ersa мо- (ма-, ме-) lõpulise ja mokša ма- lõpulise infinitiiviga.

Ersa: вандыде мейле монень туема (СТ, 14) 'ülehomme pean ma ära minema'; монень молема больницав (С,16) 'ma pean minema haiglasse'.

Mokša: мондине тя тевсь тиема тяги (ГМЯ,245) 'ma pean selle töö tegema täna'; вандыде тейть вири молема (ГМЯ,245) 'homme pead sa metsa minema'

Samale infinitiivile võib lü-

tuda ka mineviku tunnus -ль. Siis väljendab see konstruktsioon, et kuigi oli minevikus millekski kohustatud.

Ersa: истяк понень вирев молемаль (ГМЯ, 245) 'eile pidid sa metsa minema'.

Mokša: тейнза истяк вири молемаль (ГМЯ, 245) 'sa pidid eile metsa minema.

2.4.3.A. Infinitiivi ja daativi konstruktsiooni kasutatakse ka lääne-meresoome keeltes kohustatuse väljendamiseks.

Soomes kasutatakse sel juhul daativ-genitiivi koos IV infinitiiviga: minun on antaminen 'ma pean andma'. Liivi keeles kasutatakse daativi ja IV infinitiivi: mi'nnən um lē'məst riškəz (ULS, 35) 'ma pean minema ristsetele'; siz neǩ kalami'edən vǫ'l' lēməst mǭmi'ed, iūrə vǫštàm tággiž eñtš vęrgidi (ULS, 61) 'siis need kalamehed pidid minema maameeste (= lätlaste) juurde oma võrke

tagasi ostma'; i'bbistə̄n um kīndamə̄st (ULS, 67) 'hobused peavad kūndma'; ni mä'ddə̄n um īrgə̄mə̄zd gōdə̄ tōla pi̯eràst tùoittikt (ULS, 35) 'nüüd meil tuleb hakata muretsema talve jaoks toitu'.

Ka isikut või eset, kellele või millele midagi vaja on, väljendatakse liivi keeles daativiga: sel̆listə̄ mi'nnə̄n áb uo va iag (ULS, 42) 'nüsugust pole mulle vaja'.

2,5. Daativ otstarbemäärusena.

Daativi kasutamisest otstarbemäärusena on mordva keeltes võrdlemisi palju näiteid. Daativ näitab siin, mis otstarbeks või kelle, mille jaoks miski on.

Ersa: parman's' anukstas' kardazn'e (N. B.) 'post on valmistatud aia jaoks'; ton saijk korz'inat paŋgon'e (O. T.) 'kas sa võtsid selle korvi seente jaoks?'; t'e sumkas' anc'ak kn'igan'e (L. A.) 'see portfell on ainult raama-

tute jaoks'; lišmene čowordit jarcamo pel' / miejle skaлne čowordit (I. H.) 'hobuste jaoks segatakse sõõt, pärast segatakse lehmade jaoks'; tikšes' skotinane andoms asati (N.B.) 'heina loomadele sõõtmiseks ei jätkunud'; nec tejzel' koimene (A.G.) 'vars on tehtud labidale'; avas' tejze topost' prakane / a ejkakšos' porize. (V.A.) 'ema tegi pirukale täidise, aga lapsed sõid'; coratnene sonze ul'nest martonzo knigat (O.Z.) 'poiste jaoks olid tal vaamatud kaasas'; mezn'en' son eravi te avan't'en' (O.P.) 'milleks on ta vajalik sellele naisele'; me ведь од ломаньтненень чёкшнесь праздник (СТ, 8) 'noortele inimestele on ju õhtul pidu'; анцяк сонзэ эйсэ лийанень арась мезеяк интересной (СТ, 8) 'ainult temas ei ole teistele midagi huvitavat'; тевть сатнеть весеменень (С,6) 'tööd jätkub kõigile'

Mokša: лямть кадозе ёмланяти (M,19) 'leeme jättis ta väikesele

lapsele'; Дарянькондu ускcть од ор, сбор мархта, од валенцят (М, 16) 'Darja jaoks toodi uus voltidega kasukas, uued vildid'; сисем веленди саты (М, 7) kolme küla jaoks jätkub'; мезенди сявондезе Доясь вири од рьвяня прясонза (М, 25) 'milleks nõttis Dooja metsa kaasa oma noore naise'; мезе аф тият, сембе цебяренди моли (М, 5) 'mida ka ei tee, kõik lähib hea jaoks'; мезенди, атяй, лазить? (М, 19) 'milleks, isake, lõhkusid?'

2.6. Teomäärusena esinev daativ.

2.6.1. Daativivormis teomäärus konkretiseerib laiema tähendusega verbi, mille juurde ta kuulub. Mordva keeltes väljendatakse daativis deverbaaliga ka neid teomääruse juhte, kus eesti keeles esineb ma-tegevusnimi või da-tegevusnimi.

Ersa: s'ed'ikel'e staka ul'nes' tonadoms s'ormadoman't'en' (N.B.)

'vanasti oli raske kirjutama õppidá'; tikšeń uskśemańťeń anokstaśť véléńek (A.G.) 'hiina vedamisele valmistuti kogu kŭlaga'; mońeń jutaśi kawto ńedľat knigań лovnomańťeń (V.M.) 'mul kulus kaks nädalat raamatu lugemisele'; píréń píŕamońťeń jutaś kawto ulawt tarat (N.B.) 'aia tegemisele kulus kaks koormat latte'; но мон истя правтынь викшнема тевеньтень (СП, 9) 'aga ma tõepoolest pŭüdsin käsitööd teha (= käsitöö tegemisele)'; истя мерьсь тенек Араське, ды минь кундынек тевеньтень (СП, 26) 'nii ütles meile Araska ja me asusime tööle'.

Mokša: да найть, кодамабди ломань кунцесь ся тевти (М, 6) 'ja nägid, mingisugune isimene asus tööle'; ингола стака ульнесь тонадомс сёрмодоманди (М, 27) vanasti oli raske kirjutama õppidá'; мзярда ший ётась книгань лов-

номанди (M.35) 'palju aega kulus raamatu lugemisele'.

2.7. Vene keele eeskujul kasutatavad daativid.

Mõnede tugeva rektsiooniga verbide puhul kasutatakse mordva keeltes daativit, teistes soome-ugri keeltes aga on samad verbid kasutusel koos muude kääneteg a. Et vene keeles verbid, nagu aitama, rõõmustama, harjuma, segama jm. nõuavad daativit, siis on sama kääande esinemine nende verbide puhul mordva keeltes ilmselt tingitud vene keele mõjust.

Ersa: córiṅes'ti mar'avs' / što ṅeŋ soṅeṇzę mezejak a pomogi (A.B.) 'poisile näis, et nüüd ei aita teda enam keegi'; l'eukś-k'et'ṅeṅe son karmaws (N.B.) ta kõskis poegi'; эрьва кеняркcоньтень кеняркиность ве-

се (С, 9) 'iga rõõmu ĭele rõõmustasid kõik'; томадовимь те тевеньтень, вечкевсь сон монень (С, 31) 'hajurud selle tööga meeldib ta muelle'; мешан мон тонет (СТ, 26) 'kas ma segan sind?'.

Mokša: Иванонькe изь кенярде ня мазы пильксненди (М, 6) Ivani Anka ei rõõmustanud nende ilusate kõrvarõngaste ĭele'; сон ульсть раднянза, шоворькшнесь марфтост пиравама, лезьнесь ломаненди (М, 5) 'tal olid sugulased, nendega koos ta pidutses palju, aitas inimesi'.

2.8. Erinevusi ersa ja mokša daativi funktsioonides.

2.8.0 Daativi kasutamisel esinevad mokša ja ersa keele vahel mõningad erinevused. Mokša keeles kasutatakse daativit mõnevõrra laiemalt kui ersa keeles.

2.8.1. Mokša keeles võib esineda daativ ersa translatiivi asemel.[1]

Mokša: вдь тон тонць мярьготь, синь лувондозь аф кундавиенди (ГМЯ, 114). Ersa: эдь тон тонсь мерить, сынь ловозь а кундавицякс (ГМЯ, 114) 'sa ju ise ütlesid, et neid loetakse tabamatuiks.

Mokša: ёрасамасть тиемс пеедема вастонди? (ГМЯ, 114). Ersa: арсят теемснь пейдема таркакс? (ГМЯ, 114) 'kas tahate teha naerualuseks?'

2.8.2. Ajamäärusena esinev daativ näitab nii ersa kui mokša keeles mingit tähtaega, milleks midagi valmistatakse. Mokša daativ võib aga peale selle väljendada ka veel ajalist kestust[2]: и пянакуттнень ушнелезь шити ань-

---

[1] Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Часть I. Фонетика и морфология, Саранск 1962, lk. 114.

[2] Sealsamas.

цек весть (ГМЯ, 114) 'ahjusid kõeti päeva jooksul ainult üks kord'. Sama ersa keeles: дуе пецькатнень уштнелизь чизэнзэ ансяк весть. Ersa keeles kasutatakse niisugustel juhtudel illatiivi.

2.8.3. Mokša daativ võib väljendada tingimust, missugusel puhul, mille tõttu nüdagi toimub. Ersa keeles kasutatakse siis illatiivi.[1]

Mokša: синь вачень седити комляясть пяк курок и ушедсть корхтама весяласта (ГМЯ, 114) 'tühja kõhu tõttu (= näljase südame juurde) jäid nad väga kiiresti purju ja hakkasid lõbusalt vestlema'; сон кепсезе прянц эрь кашторфкяти, приметнесь вирть шири эрь-мезне (ГМЯ, 115) 'ta tõstis iga sahina puhul pea, pani kõike metsas tähele'.

---

[1] Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Часть I. Фонетика и морфология, Саранск 1962, lk. 115.

2.8.4. Erinevalt ersa keelest saab mokša keeles moodustada ka määratud deklinatsiooni daativit kõigist käändsõnadest. Näiteid mokša keelest: эряскодозь сялдаз полдацень синдьсак, кенярдсь атясь валонзонды (ТМЯ, 115) '„küürustades murrad oma kaela", rõõmustas vanake oma sõnade üle'; Васькась изь тонада шнаманцты (ТМЯ, 115) 'Vaska ei hajunud tema küitustega'; весялгадсь преподавательске, но сембе сяка вешь ответ кизефксонцты (ТМЯ, 115) 'ka õpetaja muutus lõbusamaks, kuid ikkagi nõudis vastust oma küsimusele'.

Kõigil neil juhtudel kasutatakse ersa keeles illatiivi.

KOKKUVÕTE

Mordva daativ on nagu lääneneresoome daativgi ühendatav algse latiiviga.

Mordva daativ on tekkelt sekundaarne käände. Enne selle käände moodustamist väljendati daativi funktsioone genitiivi abil, koos keeles paralleelselt kasutusel olnud samatähenduslike postpositsioonidega *t'en'*, *t'ej*. Nende postpositsioonide lõpus on latiivsed elemendid *-n'*, *-j*.

Ersa keeles ei moodustata daativit possessiivse deklinatsiooni enamikes paradigmades. Puuduvate vormide asemel kasutatakse määratud deklinatsiooni

vorme koos vastavate asesõnadega. Mokša keeles moodustatakse daativ kõigis kolmes deklinatsioonis.

Mordva daativ esineb lauses kõige sagedamini sihitisnäärusena. Sel juhul väljendab ta oma põhifunktsiooni – näitab, kellele või millele on verbi tegevus kaudselt sihitud.

Teise suure rühma moodustab kohanäärusena esinev daativ. Daativse all oleva käändega võib siis väljendada eset või kohta, mille suunas toimub liikumine; kohta, milleni jõutakse; eset, mille pinnal toimub tegevus, või eset, millele midagi on kinnitatud.

Peale nende määruse liikide esineb mordva daativ veel aja-, otstarbe-, teo- ja tegijamäärusena.

Esineb juhtumeid, kus vene keele daativi nõudvate verbide ekvivalentidel on hakatud samuti verbe ka mordva keeles kasutama

koos daativiga.

Mokša keeles kasutatakse daativit laiemalt kui ersa keeles. Nii esineb mokša keeles mõnel juhul daativ seal, kus ersa keeles kasutatakse illatiivi.

Liivi ja mordva daativide kasutamist võrreldes selgub, et neil on mitmeid ühiseid funktsioone. Ka liivi daativ esineb peamiselt sihitismäärusena. Kohta märkivat daativit on liivi keeles vähem kui mordva keeltes. Mõlemais keeltes aga väljendatakse daativi abil kohustatust millekski.

Датив
в мордовских языках.

Резюме.

Настоящая дипломная работа даёт обзор датива мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Для сравнения использованы также вопросы датива прибалтийско-финских языков.

В прибалтийско-финских языках датив выступает самостоятельным падежом только в вепсском языке. Но и в других языках этой языковой группы существуют примеры использования датива, в большинстве в форме датива-генитива. Если прибалтийско-финский датив

рассматривается как древний падеж, то мордовский датив считают секундарным падежом, который образовался при помощи слияния генитива с постпозициями t'cn', t'eŋ. В этих постпозициях имеются лативные элементы n', ŋ.

Предполагается, что и прибалтийско-финский датив происходит от латива. Так, объединяющим моментом прибалтийско-финского и мордовского датива является их лативное происхождение.

Мордовский датив выступает в предложении чаще всего в роли косвенного дополнения. Частым является и датив, выступающий в роли обстоятельства места.

Кроме того, можно мордовским дативом выразить время, действующее лицо, действие и цель. У ливского датива имеется мно-

по общих функций с мордовским дативом.

Dativ der nordwinischen Sprachen.

Zusammenfassung.

Die vorliegende Diplomarbeit gibt einen Überblick über den Dativ der nordwinischen Sprachen.

Als Vergleich hat man auch das Problem des ostseefinnischen Dativs behandelt. In den letztgenannten kommt der Dativ als selbständiger Kasus nur im Livischen vor. Aber auch in den anderen Sprachen dieser Sprachgruppe gibt es Beispiele über den Gebrauch des Dativs, meistenteils in Form des Dativ-Genitivs.

Während man den ostseefinnische Dativ als einen alten Kasus betrachtet, hält man den nordwinischen Dativ für einen sekundären Kasus, der sich mit Hilfe

der dem Genitiv angeschlossenen gleichbedeutenden Postpositionen t'en', k'en gebildet hat. Das in diesen Postpositionen auftretende -n', -n ist ein lativisches Element.

Man glaubt, daß sich auf der ostseefinnische Dativ aus dem Lativ ergeben hat. So bringt die lativische Herkunft den ostseefinnischen und den mordwinischen Dativ einander näher heran.

Der mordwinische Dativ tritt im Satz am häufigsten als indirektes Objekt auf. Ziemlich häufig kommt der Dativ auch als Adverbialbestimmung des Ortes vor. Außerdem können Zeit, Täter, Handlung und Zweck durch den Dativ zum Ausdruck gebracht werden.

Der livische Dativ hat mehrere mit dem mordwinischen Dativ gemeinsame Funktionen. Zum Beispiel tritt auch der livische Dativ als indirektes Objekt und als Adverbialbestimmung des Ortes auf.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ahlqvist, A., Suomen Kielen Rakennus. Vertaavia kieliopillisia tutkimuksia. I. Nominien Synty ja Taivutus. Suomalainen Runoppi, Helsinki 1877. – (SKR)

Ahlqvist, A., Versuch einer mokschamordwinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichniss, St. Petersburg 1861. – (MMG)

Alvre, P., On the Baltic-Fennic Dative. – Советское финно-угроведение, 1967, №3. – (BFD)

Ariste, P., Vadja keele grammatika, Tartu 1948. – (VKG)

Beke, Ö., Über den dativ-genitiv in den finnisch-ugrischen sprachen. – Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja, Helsinki 1913–18.

Бубрих, Д. В., Историческая грамматика эрзянского языка, Саранск 1953.

Будрих, Д. В., Историческая морфология финского языка, Москва - Ленинград 1955.

Евсевьев, М. Е., Основы мордовской грамматики. Эрзянь грамматика, Москва 1929.

Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Часть I. Фонетика и морфология, Саранск 1962. - (ГМя)

Hakulinen, L., Suomen kielen rakenne ja kehitys. Toinen korjattu painos, Helsinki 1961.

Itkonen, E., Kieli ja sen tutkimus, Helsinki 1966.

Kettunen, L., Livisches wörterbuch mit grammatischen einleitung, Helsinki 1938. - (LiW)

Kettunen, L., Untersuchung über die livische sprache. I. Phonetische einführung. Sprachproben, Tartu 1925 - (LeLS).

Kettunen, L., Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus. - SUSA 86, Helsinki 1943.

Мокша, 1968, № 6. - (М)

Paasonen, H., Suomen tulosijojen n-päätteestä. - Virittäjä, 1914.
Palmeos, P., Karjala Valdai murnak, Tallinn 1962. - (KVM)
Penttilä, A., Suomen kielioppi, Porvoo - Helsinki 1957.
Posti, L., Grundzüge der livischen Lautgeschichte. - SUST 85, Helsinki 1942.
Posti, L., Eräs itämerensuomalainen genetiivimuodostus. - Virittäjä, 1931.
Remmel, N., Valgma, J., Eesti keele grammatika, Tallinn 1968.
Серебренников, Б. А., Историческая морфология мордовских языков, Москва 1967.
Setälä, E. N., Yhteissuomalainen äännehistoria, Helsinki 1899.
Sjögren, J. Livische Grammatik nebst Sprachproben. - Gesammelte Schriften, Band II, Theil I, St. Petersburg 1861.
Сунань толт, 1962, №4.
сятко, 1968, №4.

Wiedemann, F. J., Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache, St. Petersburg 1865.

Käsikirjalised materjalid.

Даниелов, В., Падежи и их функции эрзянского и эстонского языков. Diplomitöö. Käsikiri TRÜ vene keele ~~ja kirjanduse~~ kateedris, Tartu 1969.

LÜHENDID

A. A. – Anna Anjušina
A. B. – Anatoli Barinov
A. G. – Andrei Golovin
A. J. – Aleksander Jakovlev
A. M. – Anastasia Markina
I. A. – Irina Artamanova
L. A. – Leonid Anjušin
N. B. – Nikolai Birjanov
O. T. – Oksenja Tepljakova
O. Z. – Oldotia Zotova
V. A. – Valentina Anjušina
V. M. – Viktor Markin.

SISUKORD

Eessõna 2

0. Sissejuhatus 5

1. Daativ läänemeresoome ja mordva keeltes 10

2. Mordva daativi funktsioonid 37

2.1. Kohamäärusena daativ 37

2.2. Mordva daativ sihitismäärusena 49

2.3. Daativ ajamäärusena 62

2.4. Daativ tegijamäärusena 64

2.5. Daativ otstarbemäärusena 70

2.6. Teomäärusena esinev daativ 72

2.7. Vene keele eeskujul kasutatavad daativid. 74

2.8. Erinevusi ersa ja mokša daativi funktsioonides 75

Kokkuvõte 79

Датив в мордовских языках 82

Dativ der mordwinischen Sprachen 85

Kasutatud kirjandus 87

Lühendid 91

Sisukord 92